

RECORDS D'UNA VIDA DEDICADA A LA PSIQUIATRIA

Josep SOLÉ SAGARRA

I. GENERALITATS I ESTUDIS

Fa trenta anys que vaig parlar en aquest mateix lloc sobre metges lleidatans (la nissaga dels Castells, dels segle XIX), amb motiu del I Congrés d'Història de la Medicina Catalana, presidit per l'amic Ramon Sarró Burbano. No cal dir com em plau fer-ho ara, a les acaballes de la meva activitat en l'àmbit històric professional, un dels meus favorits en la meva llarga vida de publicista mèdic i no mèdic.

Vaig néixer l'any 1913 a la Granadella, comarca de les Garrigues, i des de 1930 que publico. Primer al *Xut!* (esports; Barcelona, 1930), a *La Jornada* (política; Lleida, 1931) i al *Clarí*, quinzenal catalanista fundat i dirigit per mi a La Granadella el 1933. Després a diferents revistes mèdiques, principalment *Medicina Clínica* des de la seva fundació a Barcelona l'any 1943, i *Archivos de Neurobiología* (Madrid, segona època; ara ha passat a dir-se *Archivos de Psiquiatria*) des de 1952.

En aquestes dues revistes mèdiques vaig figurar en els consells de redacció durant mots anys, així com en altres que hi vaig publicar, tant aquí com a l'estranger. Llibres mèdics, psiquiàtrics, publicats, escrits i traduïts de l'alemany, en total una dotzena. Llibres publicats d'històries locals, tres (La Granadella i Meranges, Cerdanya): en preparació, tres més (d'aquests pobles i del Centre Comarcal Lleidatà). Si a més dels meus 300 treballs mèdics publicats hi afegim el gran nombre de ressenyes de llibres psiquiàtrics que he fet i d'articles paramèdics en diaris com *La Vanguardia*, *La Mañana* de Lleida i *El Español* de Tarragona, així com la direcció i col·laboració constant de 1964 a 1974 a l'extens "Boletín del Centro Comarcal Leridano" barceloní que camufladament servia de suplència a les revistes catalanes prohibides de l'època franquista (títol castellà i text català), haurem de concloure que he escrit molt.

Tanta o més satisfacció que em dona referir les meves publicacions, és recordar les personalitats que en part les han fet possibles. Em refereixo sobretot als professors que he tingut. D'ells en destacaré els principals, per ordre cronològic.

El primer de tots, Salvador Roca i Lletjós, catedràtic d'història de l'Institut de Segon Ensenyament de Lleida, on vaig cursar els quatre primers cursos de batxillerat; els dos cursos finals els vaig fer a Barcelona (1928-29) a l'únic Institut que hi havia llavors, als baixos de la part del rellotge del vell edifici emblemàtic de la universitat de Barcelona. Cap professor d'allí m'influï especialment.

La meua carrera de medicina va coincidir amb la Segona República, de 1930 a 1936, amb la mai prou lloada primera Universitat Autònoma de Barcelona. D'ella els professors que més m'influïren foren els de medicina interna, F. Ferrer Solervicens, i A. Pedro Pons; el de medicina legal, Manuel Saforcada, i per damunt de tots, Emili Mira i López. Aquest mereix punt i apart.

E. Mira va entrar com a professor lliure, agregat (sense els nostres acrònims concursos-oposicions) de psiquiatria a la primera Universitat Autònoma de Barcelona, creada l'any 1933 i molt més moderna que les vetustes universitats espanyoles d'aquell temps. El patronat que la regia havia agafat models de les millors universitats europees. Mira donava classes al modernitzat Asil Municipal d'ancians del carrer Llull, una part del qual s'improvisà per hostatjar malalts mentals aguts; el succeí l'Institut Neurològic Municipal.

La base dels estudis d'aquella Universitat eren els grups de medicina interna i de cirurgia dels tres últims cursos de la carrera, que són els que jo hi vaig fer. Els tres primers cursos estaven centrats en les bàsiques: anatomia, propedèutica, fisiologia i anatomia patològica, però jo encara els havia cursat segons el sistema antic, assignatura per assignatura. Oftalmologia, dermatologia, neurologia, psiquiatria, etc., eren cosiderades matèries secundàries, a les quals es dedicava un mes de classes intensives: et donaven un "admès" si havies assistit a les classes teòriques i havies superat les pràctiques corresponents exigides, això que ara s'anomena pràcticum. Sense aquests "admesos" no et podies presentar als exàmens finals de "mèdiques" ni de "quirúrgiques" de l'esmentada Universitat Autònoma.

Es podia triar entre neurologia, regentada per l'amic B. Rodríguez Arias, prou conegut i psiquiatria. Els titulars d'aquestes dues matèries

neuropsiquiàtriques eren íntims amics i col·laboradors. Jo vaig triar psiquiatria, el professor adjunt de la qual era R. Sarró. Vaig cursar psiquiatria l'any 1935, any en que E. Mira va publicar l'important "Manual de Psiquiatria". Tant la càtedra de psiquiatria, la primera que hi hagué a Espanya, com el llibre esmentat són fets capitals de la nostra psiquiatria. Les classes i presentació de malalts de Mira i de Sarró – especialment les del primer, més madur (més gran) i més bregat en els quefers psiquiàtrics científics i assistencials - m'entusiasmaren i foren determinants per a la tria de la meua futura dedicació mèdica.

A més, el meu estat precari de salut de llavors, mig somàtic i mig psicossomàtic, va fer que jo anés més d'un cop a la consulta privada del Dr. Mira, a la Rambla de Catalunya, casa on recentment s'ha posat una placa en honor seu. Això va servir perquè aquest primer mestre meu de psiquiatria conegués la meua vocació psiquiàtrica, així com el meu tarannà, en les llargues converses que vam tenir. De psiquiatria em van donar fàcilment "l'admès", i de tot, modèstia apart, ja que tinc el petit orgull de poder dir que en tots els meus estudis (primaris, secundaris i superiors) no he tingut mai cap nota desfavorable. I això que he revalidat quatre vegades la carrera de medicina, com veurem.

Els ajudants de les respectives càtedres eren els qui ens donaven classes pràctiques, més elementals. Entre ells, si no recordo malament, a quirúrgiques hi havia el President d'aquest Congrés i de la Reial Acadèmia de Medicina on té lloc, l'amic Moisès Broggi. Els germans Trias i Pujol (Joaquim i Antoni) eren els titulars de cirurgia, els quals, junt amb el catedràtic de fisiologia, August Pi i Sunyer, foren els puntals de la Facultat de Medicina dins del Patronat superior universitari barceloní de llavors. A M. Broggi, però, quan vertaderament el vaig conèixer fou després de la guerra civil, i especialment fa pocs anys, quan metges lletraferits ens reunírem al Col·legi de Metges per endegar la frustrada Societat de Metges Escriptors de Llengua Catalana. En el camp quirúrgic de la nostra Facultat fou popular abans de la guerra el traumatòleg Francesc Jimeno Vidal, conegut com el "Dr. Böhler" per haver ampliat estudis amb aquest famós traumatòleg a Viena. Un nét seu està casat amb una néta meua.

II. GUERRA CIVIL (1936-1939)

Mentre feia els últims exàmens de la carrera, grup de mèdiques (patologia general i medicina interna), esclatà la guerra civil el 1936, el 18 de juliol. La tensió política estava al roig viu a Barcelona i arreu. Jo estava a pensió al

xamfrà dels carrers Provença-Urgell. El meu dormitori tenia un balcó que donava al carrer d'Urgell. A la matinada del dia 19 de juliol se sentiren trets al carrer. Vaig guaitar pel balcó. Baixaven carrer Urgell avall soldats de la caserna de Pedralbes, junt amb paisans mig vestits de militar (falangistes i requetés) i tots amb fusell a les mans mirant cap a finestres i balcons. Havia començat l'alçament militar a Barcelona.

A les sis del matí, em vaig desplaçar a l'Hospital Clínic, on començaven a arribar, portats amb carros i tartanes, soldats i civils morts i ferits en l'encontre que hi va haver a la Plaça de la Universitat entre els que feia poc que havia vist desfilar carrer Urgell avall i la policia, guàrdies d'assalt, guàrdia civil i paisans (de la CNT-FAI, anarquistes principalment) addictes a la República.

Vaig ajudar en les primeres cures als ferits en els Serveis Quirúrgics del Clínic i era testimoni de les morts fetes pels Comitès Antifeixistes, els "incontrolats" que es deia, pels cadàvers que duïen amb camions, gent assassinada a La Rabassada fins que eren identificats i enterrats. Tot el que feia olor de religió, riquesa o conservadorisme era liquidat. El govern de la Generalitat i les dites forces d'ordre (policia i guàrdia civil) quedaren desbordats pels revolucionaris. L'alçament militar s'havia dominat, però es respirava tristor i tragèdia a Barcelona. Al Clínic es reflectia encara més el gran desgavell, atiat pels que potser no eren tan incontrolats com es deia, ja que a cada barri hi havia seus organitzades de patrulles de control.

El mes d'agost acabarem d'examinar-nos els de la meva promoció i esdevinguérem metges. Mobilitzaren la meua lleva (de 1934). El tribunal classificador de mobilització bèl·lica em declarà soldat-metge de Serveis Auxiliars, a reraguarda, degut al meu historial clínic: tenia calcificacions apicals tuberculoses que m'havien detectat al Servei Antituberculós obligatori del Dr. Sayé, muntat per la Universitat Autònoma. Vaig comunicar aquesta condició militar meua al Dr. Mira i tot seguit em va col·locar de metge de guàrdia en un improvisat Servei Psiquiàtric d'Urgències a l'incautat col·legi religiós "Jesús i Maria" de Sant Gervasi. Vaig començar a ser metge psiquiatre (aprenent); però durà poc, perquè necessitats bèl·liques peremptòries feren desaparèixer aquell servei psiquiàtric.

L'any 1937 era a Castellans (Garrigues) com a metge de medicina general mobilitzat a reraguarda. Als metges novells en les meves condicions ens enviaven a pobles on no hi havia facultatius a causa de defunció per assassinat o perquè s'havia escapolit el titular anterior, tal com era el meu

cas. Al metge de Castellans, X. Messegué, el denunciaren com a desafecte a la causa revolucionària i per por que el matessin es traslladà a treballar a Sant Boi, Vilaboi, que es deia aleshores, per allò de suprimir els sants. Sant Climent de Llobregat es convertí en Cirerers del Llobregat, etc. De la mateixa manera que el comiat "adéu" es convertí en l'omnipresent "salut", dit amb el puny enlaire pels rojos més esfuriats, i cridant ben fort; llavors que els altaveus donaven a tota pastilla, quasi constantment, els fatídics himnes "La Internacional", dels comunistes i socialistes, i "A. las barricadas", dels anarquistes.

El curiós del cas és que al cap d'uns mesos, Messegué va aparèixer a Castellans en cotxe "oficial" de la CNT, vestit de milícia i amb una pistola a cada banda del corretjam. Era obligatori afiliar-se a un sindicat o altre si es volia treballar: UGT (Unió General de Treballadors, socialistes i comunistes) o CNT (Confederació Nacional del Treball, anarquistes). Messegué s'afilià a la CNT de Vilaboi i féu carrera sindical, fins a fer-se un dels dirigents d'allí. El cas és que es passejà tot el dia ben armat pel poble, i els que l'havien denunciat com a feixistes marxaren cames ajudeu-me. A mi em va saludar cordialment, em féu la rialleta i se'n tornà, escortat per suposats anarquistes en un cotxe ple d'inicials "CNT-FAI". Al meu treball al Congrés de Lleida de fa dos anys havia comentat aquest cas xocant.

A començament de 1938 em mobilitzaren a València, primer al "Botiquín" del quarter sanitari de València mateix, i després com a metge de guàrdia de l'acabada de fundar Clínica Psiquiàtrica militar d'aquella demarcació sanitària. E. Mira hi tingué molt a veure en aquest nomenament, que sortí al Boletín Oficial, degut a que era el cap general dels serveis psiquiàtrics militars de tota la zona republicana.

El dia 1 d'abril de 1939 s'acabà la guerra civil. El dia 2 es va dissoldre, com per art d'encantament, la Clínica Psiquiàtrica Militar on jo treballava, improvisada a Xixona, Alacant. El director R. Durán, compromès políticament, s'havia exiliat, i els "malalts" i sanitaris que en teníem cura vam marxar tots, campí qui pugui; tret d'un petit grup d'esquizofrènics residuals que ja havíem traslladat al manicomi d'Alacant. Els altres "pacients" eren simuladors d'un exèrcit amb moral de derrota, com era el republicà d'allí els últims mesos de guerra.

III. POSTGUERRA

En tren de bestiar, per Saragossa –Catalunya i València estaven incomunicades per destrucció del pont de l'Ebre a Amposta-, torno a Lleida, i després al meu poble, destrossat en un 50% per les bombes franquistes, com a conseqüència de la irrupció pel cap de pont de Seròs de les tropes nacionals i persecució fins la frontera de les derrotades forces republicanes. La meua família havia estat amagada durant els bombardejos i combats en una cova nostra. Casa meua va ser saquejada pels dos bàndols combatents i tenia un gros forat de canonada en una paret.

Com jo era soldat-metge (no oficial) no vaig haver d'anar al camp de concentració. No em trobaren responsabilitats polítiques, i al cap d'uns dies em trobava a Barcelona, a revalidar el títol de metge, perquè l'adquirit en temps roig no servia. Per poder-se presentar a la revàlida de la carrera amb els vencedors era imprescindible un aval del SEU (Sindicato Español Universitario). Els falangistes sanitaris que el regentaven no coneixien els meus antecedents. Millor que no els coneguessin (passat catalanista) dels primers anys de la dictadura franquista. Però una prostituta amiga del soci comercial, solter, conco, del meu futur sogre ho arreglà. Havia tingut amagats a casa seva capítosts de la Falange barcelonina i feia i desfeia en els organismes burocràtics del "Movimiento", SEU inclòs.

El setembre de 1939 puc revalidar la carrera, però continuo a l'atur, perquè els càrrecs són pels "mutilados por la patria" i "excombatientes" de la banda franquista. Entretant, m'entretinc a llegir psiquiatria i neurologia, així com freqüentar a tall d'oient els dispensaris de neurologia (E. Escardó) i psiquiatria (Santiago Montserrat), que feia poc que funcionaven al Clínic. Al primer, més que neurologia, vaig aprendre a copsar l'odi profund a E. Mira, exiliat, d'uns psiquiatres que hi anaven sovint; tots, col·legues ressentits i envejosos de l'acaparador, per ells, Mira, de càrrecs importants durant la República.

Es preparava llavors la famosa tristament carta-calúmnia d'acusació contra Mira com a organitzador de les txeques de tortura psicològica als presoners franquistes de Barcelona durant la guerra civil, inspirada pel jesuïta i metge psicotècnic milanès Gemelli i signada pels psiquiatres barcelonins que nomena l'historiador J. M. Solé i Sabaté en un article periodístic de fa pocs anys. Entre les signatures hi ha les d'aquells fanàtics ultra esmentats, però també de J. Fuster i R. Sarró. Del primer, Fuster em sabé greu, perquè era un bon catalanista quan el vaig conèixer. De Sarró, intel·ligent i llegit, no

m'estranya tant, perquè era contradictori i te'n feia una de freda i una de calenta. No te'n podies fiar del tot. Va acabar demanant perdó a Mira. Amb les dues esposes de Sarró, Blanca i Núria, hem tingut sempre bona amistat.

Mira era odiat, envejat i acusat d'acaparar càrrecs psiquiàtrics. Que tingués càrrecs importants durant la República és compressible, ja que era el més preparat de tots i en les reunions científiques els anul·lava amb la seva gran erudició i bones dots polèmiques. A més, les circumstàncies polítiques l'afavorien, perquè era soci fundador i dirigent destacat de la Unió Socialista de Catalunya, partit que l'any 1931 es va fusionar amb altres partits republicans d'esquerra i van formar l'Esquerra Republicana de Catalunya i el 22 de juliol de 1936 es transforma en el Partit Socialista Unificat de Catalunya. Mira havia publicat ja molt i bo, cosa que continuà fent a l'exili, sobretot al Brasil, on va morir l'any 1964. Fa uns anys que a Barcelona se li ha fet justos actes de reparació i se li ha dedicat una plaça.

A últims de 1939 es va convocar concurs per cobrir dues places de metge de guàrdia a la Clínica Mental de Santa Coloma de Gramenet, de la Diputació de Barcelona. M'hi presento i tinc doble sort: ser admès, perquè només s'hi ha presentat un "excombatiente", el qual va resultar ser el bon amic de la meva promoció Dídac Parellada, prou conegut en aquesta Reial Acadèmia i pels habituals d'aquest Congrés. Compartírem durant un any (1940) treball i habitatge comú en aquella clínica. Tota la vida tinguérem vertadera amistat. Era catalanista com jo, però camuflats tots dos en aquella època d'intents de genocidi cultural català. S'havia passat a l'altra banda en la guerra, perquè era molt religiós i fejocista, o sigui membre de la Federació de Joves Cristians de Catalunya; per tant, tenia por, justificada, dels incontrolats que liquidaven tot el que feia olor a sagrat. Em confessà que es va presentar a aquell concurs com s'hauria presentat a un altre qualsevol, de traumatologia, urologia o el que fós. El que volia era fer una especialitat i no sabia quina. No obstant aquesta manca de vocació psiquiàtrica inicial, fou un dels més representatius de la psiquiatria catalana durant molt temps, dintre de la qual tingué càrrecs dirigents de responsabilitat i portà a cap fins la seva mort, als 80 anys, una destacada activitat psiquiàtrica editorial, acadèmica i historicista de la medicina catalana.

Em trobava bé en aquella Clínica Mental, m'anava formant autodidàcticament com a psiquiatre i fins vaig publicar dos treballs científics, els primers, sobre tractaments biològics (cardiazol i insulinoteràpia), que havia introduït allí de la mà de R. Sarró, llavors metge de l'Institut Mental de la Santa Creu. Però trobava a faltar mestres psiquiàtrics, i el panorama del mestratge mèdic era desolador. Els mestres

que havien format escola, com A. Pi i Sunyer, i els qui començaven a fer-la, com E. Mira, eren a l'exili. Si hi afegim l'ambient polític d'aquell temps, asfixiant per a mi, es comprendrà la meva decisió de marxar a Alemanya, tot i que estava en guerra (II Guerra Mundial). Bo i aprofitant l'avinentsa d'haver-se convocat borses d'estudi en aquell país. Sabia alemany, m'hi vaig presentar, i vaig aprovar els exàmens corresponents. Al començament de febrer de 1941 vaig anar com a becari, "Asistentarzt", a la Clínica Psiquiàtrica Universitària de Heidelberg, acompanyat de la que feia poc era esposa meva, A. Schule (Escola Alemanya) de Barcelona. En certa manera, anar del feixisme espanyol a l'alemany era sortir del foc i caure a les brases, però el d'aquí ens afectava més a prop, sobretot per la qüestió del catalanisme.

La tasca científica portada a terme en els quasi tres anys de la meva estada a Alemanya ha estat la més fructífera de la meva carrera. A més d'aprendre bé psiquiatria i neurologia, amb bons mestres, vaig poder preparar la tesi en el camp histopatològic cerebral, per esdevenir doctor (finals de 1941) a Alemanya i a Espanya (finals de 1942). Les tesis respectives tractaven de demostrar gràficament en talls cerebrals macroscòpics, preparats amb el mètode gliofibrillar de Holzer, les lesions simètriques i ben visibles que hi ha al *caudatum* i *pallidum externum* en la Corea de Huntington (tesi alemanya, publicada a l'Archiv für Neurologie und Psychiatrie, 1942), i al *pallidum* i *substantia nigra* en la malaltia de Parkinson (tesi espanyola, publicada a Medicina Clínica, 1945). Fins llavors hi havia eternes discussions sobre la predominància de les atrofies neuronals i conseqüent esclerosi, si a l'escorça cerebral o als nuclis extrapiramidals. Les meves preparacions de diversos cervells amb aquestes malalties degeneratives palesen ben ostensiblement la preponderància lesional extrapiramidal. Fa temps que el Parkinson i la corea hereditària són considerades com a malalties típiques del sistema nerviós extrapiramidal, però l'any 1941 encara hi havia dubtes, especialment en el camp neurohistopatològic.

A pesar dels nazis, ens hi trobàvem bé a Alemanya. Però la guerra avançava i les coses es posaven cada vegada pitjor, en bombardejos i escassetat d'aliments. A Heidelberg vaig tenir de mestres a W. Holzer (neurohistopatologia), K. Schneider (catedràtic de psiquiatria) i Victor Von Weizsäcker (catedràtic de neurologia). A Marburg/Lahn, on vaig estar part del 1943, sol —la meva esposa i filla nascuda a Heidelberg s'havien traslladat a viure a Barcelona, a casa dels meus sogres— hi vaig tenir de mestres el catedràtic Ernst Kretschmer i el seu adjunt (Oberarzt) Klaus Conrad. Tots, noms de fama mundial. Vam sofrir algun bombardeig; sobretot jo, a París i Nuremberg, de gros perill en el viatge que vaig fer al

final de la meva estada a Alemanya (agost de 1943) per clíniques psiquiàtriques alemanyes i franceses. Científicament, vaig semblar molt. La collita vingué després a Espanya, en forma de múltiples publicacions i part activa en congressos de la meva especialitat neuropsiquiàtrica, més decantat cap a la psiquiatria. A Heidelberg, al Dolmetscher Institut vaig ser professor d'antropologia hispana.

Previ un any de viure i exercir la neuropsiquiatria a Lleida (1944), ens traslladarem a Barcelona. De Lleida sortien les garrofes *-primun vivere-*, puix que tot seguit em vaig guanyar bé la vida, amb nombrosa clientela privada i abundants "consultes" a pobles lleidatans i de la Franja de Ponent, quan era costum que els metges de ciutat anessin als domicilis dels pacients, per lluny que fossin, i no els pacients rurals als hospitals de ciutat, com ara. Hi va haver un temps que potser Pedro Pons i jo érem en les respectives especialitats els més cridats a consulta. Lleida em quedà com a visita periòdica fins el 1970, primer setmanal, després quinzenal i finament, mensual.

L'any 1945, traslladat a viure a Barcelona, vaig estrenar la vida acadèmica amb una comunicació sobre les meves troballes en la corea ja esmentada. Fou a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears, al Casal del Metge de la Via Laietana. La presidia A. Pedro i Pons i el secretari era R. Sarró. No hi havia sessions d'especialitats, com ara, sinó sessions generals en les quals s'hi anaven exposant temes de totes les especialitats. Pedro i Pons em felicità i qualificà la meva diserció com a "senyera i transcendent". L'amic neuròleg Ll. Barraquer i Bordas hi era present i m'ho ha recordat fa poc. També hi era el seu pare, segon de la nissaga de neuròlegs Barraquer, L. Barraquer Ferré, el qual, junt amb Antoni Subirana i B. Rodríguez Arias, fundà a Barcelona la Sociedad Española de Neurología.

A ells els hi vam permetre que fiquessin la paraula "Española"; a nosaltres, quan vam fundar la Sociedad de Neuropsiquiatria Infantil, no. El motiu que ens digueren és que si no es fundava a Madrid una associació, no es podia dir Española. Però la societat esmentada de neurologia, de la qual jo n'era soci i havia pres part activa en les seves reunions anuals, s'havia fundat a Barcelona. Coses de l'estúpida i arbitrària censura governativa d'aquell temps. Els paidopsiquiatres també fèiem reunions anuals, però itinerants, a diferents llocs d'Espanya. Els neuròlegs es reuniren sempre a Barcelona. Més endavant parlo de la Sociedad de Neuropsiquiatria Infantil fundada a Barcelona l'any 1952; després de dos anys de preguntar la policia a la

porteria de casa meva del carrer Muntaner sobre antecedents polítics meus. Sort que el porter era de la "guardia de Franco" i ho arreglà tot.

A partir d'aquesta fita em vaig disparar en publicacions científiques i reunions acadèmiques. Motiu perquè l'any 1947 Salvador Vilaseca, director de l'Institut (psiquiàtric) Pere Mata de Reus, em convidés a ser director consultor (director científic) d'aquell important frenocomi, en el qual vaig treballar fins la jubilació, el 1983.

IV. MADURESA

Una fita important en aquest *curriculum* recordatori abreujat que vaig desgranant és el viatge que l'any 1949 vaig fer a Suïssa i Alemanya, per motius científics. A Basilea vaig ser testimoni del gran triomf d'Emili Mira al Congrés Internacional de Psicotècnia allí organitzat. Després ens traslladarem a Berna, per assistir a una reunió internacional de tractament psicològic dels nens orfes i abandonats per motius bèl·lics. Amb les respectives esposes estiguérem uns dies al mateix hotel de Berna, i vaig tenir ocasió d'aprofundir l'amistat amb Mira; ja no com alumne, sinó com amic i col·lega. M'explicà les emocions que tenia quan veia Barcelona des del vaixell quan anava en viatges científics per aquest món de Déu, i del temor que l'afusellessin si pujava al vaixell la policia franquista, tal com va succeir un cop; fou, però, una falsa alarma. Si s'hagués quedat aquí, l'haurien afusellat. Férem una amistat definitiva, la qual ha perdurat després de la seva mort a través de les seves filles Pilar i Montserrat, especialment aquesta última, incansable reivindicadora a Barcelona de la memòria del seu pare.

De Berna va sortir la Sociedad de Neurología Infantil esmentada. Jo en vaig ser el promotor i M. Tramer, professor de psiquiatria infantil d'allí i director de la revista internacional sobre la matèria més important que hi ha hagut, em va donar suport. L'any 1952 vam engegar a Barcelona aquesta Sociedad, que encara dura, Jeroni de Moragas, L. Folch i Camarasa, Júlia Coromines i altres pioners. Jo treballava aleshores com a neuropsiquiatre a la càtedra de pediatria de Barcelona (de 1945 a 1970) i cultivava marginalment la paidopsiquiatria, ja que era al mateix temps consultor a Reus, director d'higiene mental a Tarragona i tenia visita privada a Lleida i a Barcelona... El que acabo d'escriure comporta fer un breu parèntesi sobre els meus viatges psiquiàtrics, més de 300 km al mes en tren, durant molts anys. Dècades enrere això s'estilava molt, per part de diversos especialistes. Jo, al tren, vaig escriure -a mà i en llapis, després es passava a màquina- bona part

dels meus llibres i articles. Entre els oradors que hi parlaren, l'amic i company d'especialitat G. Sastre Lafarga va glossar aquest aprofitament de la meua faceta viatgera en l'homenatge que em feren a Barcelona uns amics l'any 1952 presidit per Pedro i Pons, Jeroni de Moragas i el músic i amic Eduard Toldrà, entre altres.

Tornant al viatge de 1949, després de Suïssa anàrem a Göttingen (Gotinga), Alemanya, on tenia lloc el I Congrés Alemany de Neurologia i Psiquiatria després de l'ensulsiada bèl·lica de 1939-1945, en el qual vaig prendre part activa. Com a soci que era de la Deutsche Gesellschaft für Neurologie und Psychiatrie, per ser metge alemany, col·legiat a Heidelberg. L'obtenció del doctorat mèdic allí, als estrangers, comportava fer *el rigurosum* o revalidació d'estudis. Ja em teniu examinant-me per tercer cop de tota la carrera de medicina, assignatura per assignatura. I me'n vaig sortir bé. Les altres vegades de revalidar la carrera foren l'esmentada, l'obligada pels "nacionals" (1939); després de la qual vaig fer el que se'n deia "examen de grado", revàlida per no haver de pagar el títol de metge. Havia estudiat medicina sempre a base de beques, per ser fill de mestra nacional i no tenir males notes. Mai no havia hagut de pagar matricules i ara no volia pagar el títol. L'examen global de mèdiques i quirúrgiques que havia fet l'any 1936 equivalia quasi a una revàlida. Per això he escrit, al principi, que havia revalidat quatre cops medicina.

El més important del viatge que estic comentant és que vaig fer bona amistat amb K. Kleist i K. Leonhard, catedràtic i adjunt respectivament de la meua especialitat a Frankfurt/Main. Teníem els tres tantes afinitats d'entendre la psiquiatria (biològicament), que d'allí sorgí la idea de fer un tractat de psiquiatria espanyol, Leonhard i jo- projecte que es féu realitat l'any 1953, amb el nom de Manual de Psiquiatria (Ed. Morata, Madrid), amb pròleg de Kleist.

El llibre tingué èxit - se'n féu una reedició corregida i augmentada l'any 1957-, sobretot a Sudamèrica, on fou un temps llibre de text al Perú i a l'Equador, i durant més de 20 anys a Cuba. Per això, l'any 1973, em convidaren oficialment al I Congreso Cubano de Psiquiatria, a l'Havana, on vaig donar la conferència magistral del congrés i em vaig fer un tip de signar autògrafs al llibre meu i de Leonhard. Tant Kleist com von Weizsacker vingueren posteriorment a Barcelona, invitats per mi, i de deixeble vaig passar a ser amic seu, tal com havia passat amb Mira. A Kretschmer no va ser possible fer-lo venir, perquè no volia anar a l'estranger. Però degut a que era president dels congressos alemanys als que

vaig assistir i per la llarga correspondència que tinguérem pel fet d'haver-hi traduït les seves nombroses i cabdals obres psiquiàtriques, es va establir una bona amistat entre nosaltres.

Naturalment, que he fet altres valuoses amistats amb companys de professió que han destacat al camp de les neurociències: Henri Hey, Barahona Fernandes, G. Lafora, J.J. López Ibor, J. Obiols, C. Ballús, A. Labad, J. Lázaro, etc. Resultaria prolix esmentar-los tots. Remarcar, només, l'ambivalent, però bona amistat en certs aspectes, amb R. Sarró, amb el qual férem conjuntament oposicions d'higiene mental a Madrid el 1949 (ell guanyà Barcelona i jo Tarragona) i a la càtedra de psiquiatria el 1950, que ell obtingué. Jo vaig veure que per aquest camí no hi havia res a fer i ho vaig deixar córrer.

Bé, ja n'hi ha prou de recordances. No cal ser exhaustiu. Només afegir que malgrat les nafres físiques, especialment de locomoció, dels meus 87 anys quan surti publicat aquest text -si encara visc-, estic ben content d'anar fent i poder prendre part en actes com aquest congrés. Tant de bo pugui dir el mateix al pròxim, d'aquí dos anys. També puc estar prou satisfet per haver contribuït des de molt jove, tot i les meves mancances, a la ciència de Catalunya i a la defensa de les nostres cultura i llengua, sempre amenaçades. Primer amb el quinzenari *Clari* de la meua vila nadiua, quan tenia 19 anys, i en la meua maduresa quan vaig dirigir i col·laborar intensament molts anys el Centre Comarcal Lleidatà de Barcelona, centre cívic de resistència cultural catalana durant el túnel del franquisme. Si afegim la sort de compartir amb la meua esposa inquietuds culturals i patriòtiques -ella és encara més de la "seba" que jo-, voltats pel bé de Déu de fills (4) i néts (8), tots a Barcelona- no es pot demanar més només que duri. No em puc queixar, doncs. Al contrari, dono gràcies a Déu, al destí o al que sigui per haver arribat a la meua edat provecta voltat d'éssers estimats i poder fer encara (mínimament) activitats intel·lectuals de diversa mena, com es aquesta.

Des de la meua jubilació he escrit sis llibres sobre històries puntuals; l'últim publicat l'any 1999. És de gros format i té 436 planes, i els tres altres pendents de publicació. Les meves memòries psiquiàtriques foren publicades en diversos números de la desapareguda revista barcelonina *Investigación Médica Permanente* que va fer el psiquiatra A. Martínez Pina (1989). Sóc conscient que no pot durar massa aquesta creativitat jubilar escrita meua, lluny d'aquell *furor publicationis* d'abans de jubilar-me. Déu n'hi do. Sempre hi ha un millor; però, ja està bé, almenys pel meu punt de vista, component catamnèsic inclòs.